

***Luġat-i Çaġatay*'ın Tıpkıbasımı ve 2003'te Yitirdiğimiz Türkologlar Dolayısıyla**

Mehmet Ölmez
(İstanbul)

Türk Dilleri Araştırmaları'nın bu cildini gerçekte bu yıl, 2003 yılının Mart ayında Yıldız Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü olarak düzenlemiş bulunduğumuz “730. Yılında Kutadgu Bilig ve Divanu Lugati't-Türk” adlı toplantının bildirilerine ayırmayı düşünmüştük. Ancak toplantı bildirilerinin hazırlık çalışmaları henüz tamamlanamadığı için söz konusu toplantının bildirileri gelecek sayıya, 14. sayıya kalmıştır. Bu vesile ile Şeyh Süleymân Efendi'nin uzun zamandır yayımlamayı düşündüğümüz *Luġat-i Çaġatay ve Türki-i 'Osmanî*'sinin tıpkıbasımını bu sayı içerisinde aldık. Tıpkıbasımla birlikte konuya ilişkin yol gösterici iki ayrı makale yayımlıyoruz. Bunlardan birisinde Çaġatayca sözlükler ele alınmakta, diğerinde ise *Abuşka* adıyla bilinen ünlü Çaġatayca sözlük ele alınmaktadır.

Burada yer verdiğimiz tıpkıbasım bir başka türlü de yayımlanabirdi. Sözlükte yer alan maddebaşlarının tamamının bir dizini ile aslen Buharalı olup İstanbul'a yerleşen ve burada yaşamını sürdürmüş bulunan Şeyh Süleymân Efendi ile bağlı bulunduğu Özbek Tekkesi hakkında ayrıntılı bilgi verilebilirdi. Bu işten kaçınmamızın iki nedeni vardır. Birincisi asıl amacımız bugün için yalnızca uzmanlık kütüphanelerinde bulunan sözlüğü araştırmacılar ve öğrenciler için ulaşılabilir kılmaktır. İkincisi ise, sözlüğün tamamının yazıçevriminin ayrı bir çalışma olarak hazırlanmakta olduğunu öğrenmemizdir.

Çaġatayca metinlerin tamamının sözvarlığını ortaya koyan bir çalışma bugün için ortaya konabilmiş değildir. Kemal Eraslan'ın hazırlamakta olduğu, yayımlanmış ve yayımlanmamış Çaġatayca eserlere dayanan sözlüğün tamamlanması halinde Çaġataycanın sözvarlığı ortaya çıkacaktır.

Çaġataycanın sözvarlığı üzerine çalışmalar bugün Türkiye dışında da sürmektedir. Yakın zamanda Tahran'da *Senglah* matbu olarak, maddebaşlarının Latin harfli yazıçevrimiyle birlikte yayımlanmıştır (yay. Ruşen Hiyavi). Bizim

için kullanılması güç olan bu yayın Çağatayca sözcüklerin ünlü ve ünsüz değerlerinin tesbitiyle ilgili sorunlar taşımaktadır: *Senglāḥ*, Rōṣen Hiyāwī, Neşr-i merkez, 1374 (1995) Tahran, 272 s.

Bir diğer yayın ise Ürümçi'de Şıncañ Heliḳ Neşriyatı tarafından gerçekleştirilmiştir: چاغاتاي تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى *Çağatay Tiliniñ İzahlıq Luğiti*. Tüzgüçiler: Muhemmettursun Bahavudun, Genizat Geyurani, İsmail Kadir, Ablimit Ehet, Ürümçi, 2002, 816 s.

2003 yılının bahar aylarında arka arkaya Türk diline emek vermiş üç akademisyeni yitirdik. İlki Moğolca ve Eski Türkçe çalışmalarıyla tanınan Prof. Dr. Ahmet Temir'dir (yaşamı konusunda bak. adına çıkartılan armağan: *Türk Kültürü Araştırmaları*, 1992, c. 30, Ankara 1993).

İkinci kaybımız ise Eski Uygurca çalışmalarıyla tanınan, Çin Merkezî Milletler Üniversitesi rektör yardımcısı Prof. Dr. Tursun Eyüp'tür. Eski Uygurca Okuma Kitabı, Altun Yaruk (M. Sayit ile) çalışmalarıyla tanınan T. Eyüp akademisyen kişiliğinin yanı sıra çalışmakta olduğu Uygur Dili ve Edebiyatı bölümünde Uygur, Kazak ve Çinli meslektaşlarınca sevilen, saygı duyulan kişiliğe sahip bir insandı.

Üçüncü kaybımız ise Eski Uygurca çalışmalarının yorulmaz araştırmacısı Prof. Dr. James Russell Hamilton'dur. Hamilton üzerine bir yazıyı yine bu sayıda P. Zieme'nin kaleminden okuyacaksınız. İlk kez 1994'te tanışma ve konuşma fırsatı bulduğum bu değerli Eski Uygurca bilginini 1996'da Paris'te evinde hocam Talat Tekin ile birlikte ziyaret etmiş ve bu sırada *Kalyāṇamkara ve Pāpaṇkara* kitabının Türkçe çevirisinin iznini almıştım. Hemen bir yıl sonra da 1997'de ünlü "Tokuz Oğuzlar ve On Uygurlar" makalesini Türkçeye çevirtmiş ve TDA'nın 7. cildinde yayımlamıştım. Kitabının yayımı ise 1998 yılında tamamlanabilmiştir: *Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası*, çev. E. Korkut, İ. Birkan, Ankara 1998. Bu yayından sonra değerli bilginin öteki çalışmalarının Türkçe çeviri iznini de almış ve çalışmaya başlamıştım. Hamilton'un yaşamı ve çalışmalarıyla ilgili bilgileri adına çıkartılan armağanda bulmak mümkündür: *De Dunhuang à Istanbul*, L. Bazin ve P. Zieme, Brepols 2001. Son olarak 2002 yılı Eylül ayında Berlin'de yapılan Turfan Kongresi'nde karşılaştığım saygıdeğer üstad için *Studies on Inner Asian Languages*'ın 2003 yılı sayısında T. Moriyasu'nun yayımladığı yazıya da bakılabilir (18.c.).